

ВІДГУК
офіційного опонента,
кандидата юридичних наук, доцента
Сліпченка Анатолія Святославовича
на дисертаційну роботу
НЕСТЕРЕНКА ВАСИЛЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА
за темою: «Зброя як об'єкт цивільних прав»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Докладне вивчення і критичний аналіз тексту дисертації Василя Олександровича Нестеренка, а також його наукових праць, опублікованих за темою, дають підстави стверджувати, що дисертантом проведено ґрунтовний науково-правовий аналіз теми дослідження, актуальної в теоретичному і практично-прикладному аспекті, а сформульовані рекомендації, пропозиції та висновки становлять наукову новизну і можуть бути предметом обговорення.

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження. Актуальність дослідження проблемних питань правового регулювання відносин щодо зброї як об'єкта цивільних прав та проблем правозастосовної практики в цій сфері обумовлена тим, що в умовах введення в Україні правового режиму воєнного стану питання захисту України, самозахисту з використанням вогнепальної зброї, масштабною мілітаризацією цивільного простору набули своєї гостроти. У зв'язку з цим серед об'єктів цивільних прав особливе місце посідає зброя, правовий режим якої постійно балансує на межі приватного інтересу (право власності, особиста недоторканність, свобода договору) та публічних інтересів, таких як державний контроль і забезпечення громадської безпеки. Війна спричинила безпрецедентне насичення цивільного середовища зброєю – як офіційно зареєстрованою (понад 1,1 млн одиниць), так і задекларованою трофейною чи знайденою зброєю (понад 20 тисяч одиниць лише за перші етапи дії профільного закону).

Актуальність проведення наукового дослідження зумовлена низкою взаємопов'язаних чинників теоретичного, законодавчого та практичного характеру.

По-перше, існує нагальна потреба в оновленні загальнотеоретичних засад цивілістичної природи зброї як об'єкта цивільних прав. Сучасне правове регулювання її обігу характеризується фрагментарністю, відсутністю єдиного нормативного акту (базового закону про цивільну зброю) та значною залежністю від застарілих підзаконних нормативних актів і відомчих інструкцій, які не завжди узгоджуються з фундаментальними принципами приватного права. Особливого наукового аналізу потребує цивільно-правова класифікація видів зброї у зв'язку з появою нових технологічних рішень, таких як БПЛА подвійного призначення, зброя, виготовлена методом 3D-друку тощо, що суттєво ускладнює їх ідентифікацію як об'єктів цивільного обороту.

По-друге, потребує системного доктринального переосмислення категоріальний апарат, який розкриває правовий режим і оборотоздатність зброї. Залишається дискусійним питання співвідношення абсолютного характеру права власності на зброю з публічно-правовими обмеженнями (дозвільний порядок, ліцензування). Актуальною є сучасна інтерпретація оборотоздатності зброї в умовах особливого правового режиму, коли держава динамічно змінює межі обмеження або вилучення речей з цивільного обороту. Крім того, значного теоретичного опрацювання вимагає інститут володіння зброєю як джерелом підвищеної небезпеки, зокрема, в контексті деліктної відповідальності та відшкодування завданої шкоди.

По-третє, практична сфера цивільного обороту зброї стикається з новими викликами, які не мають однозначного вирішення в судовій практиці. Розширення можливостей набуття прав на зброю актуалізує проблеми її виробництва (виготовлення), ремонту, а також особливого інституту знахідки та декларування зброї цивільними особами. Традиційні цивільно-правові договори (купівля-продаж, дарування, перевезення, зберігання) зазнають суттєвої трансформації через жорсткі вимоги до суб'єктного складу учасників. Особливо

проблемним є інститут спадкування зброї, коли спадкоємці власників або осіб, які задекларували трофейну зброю, стикаються з нормативними колізіями щодо реалізації своїх майнових прав за відсутності спеціального адміністративного дозволу.

По-четверте, традиційно цивілістика поділяє речі за ступенем оборотоздатності на вільні в обороті, обмежені та вилучені з обороту (ст. 178 ЦК України). Поява інституту декларування знайденої чи трофейної вогнепальної зброї цивільними особами створює унікальний, раніше не існуючий правовий режим. Особа, яка задекларувала таку зброю, отримує право володіти та користуватися нею для відсічі агресії, але не стає її повноправним власником у класичному розумінні. Вона не може її продати, подарувати чи заповісти. Постає питання: Як кваліфікувати цей правовий феномен: що це – специфічне речове право на чуже майно, титульне володіння чи тимчасовий публічний дозвіл на користування об'єктом, вилученим із цивільного обороту?

Отже, необхідність подолання правового вакууму в регулюванні цивільного обороту зброї, гармонізації спеціального законодавства з нормами Цивільного кодексу України, адаптації національних стандартів до вимог Директив ЄС у сфері контролю за зброєю, а також забезпечення оптимального балансу між майновими правами громадян і національною безпекою зумовлюють високу теоретичну і практичну значущість обраної теми дисертаційного дослідження.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації положення, висновки та рекомендації мають прикладний характер і можуть бути використані в різних сферах.

У науково-дослідній діяльності – робота заповнює суттєву прогалину в приватному праві України, пов'язану з теоретичним осмисленням правового режиму зброї як особливого об'єкта цивільних прав в умовах воєнного стану та інтенсивної мілітаризації суспільства. Дисертацію можна використовувати в дослідженнях на стику цивільного, адміністративного, кримінального та

конституційного права, а також у соціологічних і політологічних проєктах, присвячених впливу зброї на суспільну безпеку.

У правотворчій діяльності – результати порівняльно-правового аналізу та рекомендації щодо імплементації європейських стандартів можуть бути застосовані під час виконання завдань, дорожньої карти з питань верховенства права та адаптації українського законодавства до *acquis communautaire* ЄС. Практичне значення дослідження може полягати в можливості використання його результатів для системного вдосконалення цивільного законодавства у сфері обігу вогнепальної зброї, підвищення рівня його відповідності європейським стандартам та забезпечення балансу між приватними інтересами власників зброї і публічними інтересами національної безпеки.

У правозастосуванні – проведене дисертаційне дослідження може дозволити комплексно проаналізувати правовий режим вогнепальної зброї як обмежено оборотоздатного об'єкта цивільних прав, виявивши його змішану приватно-публічно-правову природу та особливості правового регулювання відносин, пов'язаних із її обігом, спадкуванням, зберіганням і використанням. Теоретичні розробки можуть бути безпосередньо використані в правозастосовній діяльності: в судовій практиці, в нотаріальній діяльності, в діяльності Національної поліції та дозвільних органів, в адвокатській та юридичній практиці – для підготовки процесуальних документів, формування правових позицій та якісного консультування клієнтів. Запропоновані в дисертації висновки щодо необхідності перереєстрації зброї після отримання свідоцтва про право на спадщину, обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників зброї, уточнення строків здачі знайденої зброї, а також рекомендації щодо вдосконалення норм Цивільного кодексу України (статті 337, 338) можуть бути використані для усунення існуючих прогалин у законодавстві.

Крім того, результати цього дисертаційного дослідження варто використовувати в навчальному процесі при викладанні дисципліни «Цивільне

право», а також при підготовці та написанні навчальних посібників, курсів лекцій, планів практичних занять із зазначених навчальних дисциплін.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційне дослідження В. О. Нестеренка «Зброя як об'єкт цивільних прав» містить наукові положення, які мають важливе теоретичне значення і виражену практичну спрямованість. Наукова новизна одержаних результатів обумовлена тим, що вперше в українській цивілістиці здійснено комплексне дослідження зброї як об'єкта цивільних прав, визначено її сутність та місце в системі об'єктів цивільних прав, обґрунтовано спеціальний правовий режим зброї, досліджено особливості її оборотоздатності, проаналізовано зовнішні форми прояву оборотоздатності (виробництво, ремонт, знахідка, купівля-продаж, дарування, перевезення, зберігання, спадкування) та механізми захисту прав учасників відповідних правовідносин. Це дозволило автору сформулювати цілісну концепцію правового регулювання відносин щодо зброї в умовах воєнного стану та євроінтеграційних процесів.

Загалом автору вдалось визначити об'єкт, предмет, мету і завдання дослідження. Особливої уваги заслуговує методологічна основа роботи, що поєднує формально-юридичний, порівняльно-правовий, системний та історико-правовий методи і дозволило дисертанту дійти аргументованих, теоретично обґрунтованих висновків.

Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави стверджувати, що В. О. Нестеренко виконав сумлінну і глибоку наукову роботу. Автором проведено ґрунтовний аналіз чинного законодавства України, підзаконних нормативно-правових актів, судової практики, законопроектної діяльності (особливо проекту Закону № 5708), а також положень права Європейського Союзу (зокрема Директиви 2021/555). Дисертант детально та критично дослідив існуючі доктринальні підходи до правового режиму обмежено оборотоздатних об'єктів цивільних прав і запропонував власне бачення вирішення низки дискусійних питань.

Виклад наукового матеріалу здійснено логічно, послідовно та з урахуванням сучасного стану розвитку цивільного законодавства, його прогалин і недоліків. Це дало можливість автору не лише проаналізувати наявні проблеми, а й сформулювати конкретні пропозиції.

Автором обґрунтовується, що щодо зброї в Україні встановлено спеціальний правовий режим, який характеризується обмеженням диспозитивного методу цивільно-правового регулювання через систему дозволів, заборон та обов'язків. Зброя розглядається як обмежено оборотоздатний об'єкт цивільних прав, що потребує збалансованого поєднання приватних інтересів власників зброї та публічних інтересів забезпечення громадської безпеки.

Особливої уваги заслуговує авторська пропозиція кваліфікувати носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї як змішане джерело підвищеної небезпеки, що має важливе значення для деліктного права та відшкодування шкоди. Підтримки також заслуговує позиція щодо необхідності законодавчого закріплення обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників зброї.

Доволі оригінальними та такими, що мають практичну цінність, є пропозиції дисертанта щодо: внесення змін до статей 337 та 338 Цивільного кодексу України стосовно знахідки вогнепальної зброї; визначення комплексної (приватно- та публічно-правової) природи відносин зі спадкування зброї; недопустимості укладення договору ломбардного кредиту під заставу вогнепальної зброї; особливостей укладення договорів купівлі-продажу, дарування та перевезення зброї.

Важливим є також авторський підхід до розмежування загального та спеціального обігу зброї, а також рекомендації щодо узгодження національного законодавства з вимогами європейського права.

Структура дисертації В. О. Нестеренка є відображенням авторської наукової позиції та характеризується чіткою внутрішньою логікою розвитку дослідження. Триланкова структура роботи, де загальнотеоретичні положення,

правовий режим та оборотоздатність зброї, зовнішні форми прояву оборотоздатності максимально відображає значимість і наукову змістовність кожного розділу, послідовно розкриває обрану проблематику – від теоретичних засад до конкретних форм реалізації цивільних правовідносин щодо зброї як об'єкта цивільних прав. Така побудова дозволяє всебічно проаналізувати ключові аспекти теми, акцентуючи увагу на найбільш важливих у науковому та практичному сенсі питаннях, і дає можливість переконатися в намаганнях автора викласти основну дослідницьку думку логічно, несуперечливо та послідовно.

Текст дисертації відповідає критеріям цілісності, системності та зв'язності, а також критерію розумної та виправданої пропорційності його частин. Обсяг кожного розділу є достатнім і збалансованим для вирішення відповідних завдань.

Ступінь обґрунтованості наукових положень засвідчують висновки дисертанта за результатами кожного розділу та загальні висновки дисертації. Про позитивне значення роботи свідчить ґрунтовний аналіз норм чинного вітчизняного цивільного законодавства, підзаконних нормативно-правових актів (зокрема Наказу МВС № 622), судової практики, а також положень права Європейського Союзу (Директива 2021/555) та зарубіжного досвіду. Положення, винесені на захист, відповідають вимогам щодо наукової новизни. Стиль викладення матеріалу є науковим, чітким і доступним для розуміння, що дозволяє повноцінно усвідомити зміст і новизну отриманих результатів.

Здобутком дисертації, безперечно, є її високий науково-теоретичний рівень, практична спрямованість та наявність конкретних законодавчих пропозицій, які можуть бути використані в процесі вдосконалення цивільного законодавства України. Список використаних джерел оформлений правильно і свідчить про широку джерельну базу дослідження.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Основні положення й висновки, сформульовані в дисертації В. О. Нестеренка, опубліковано у 8 наукових публікаціях, з яких: 4 наукові статті у виданнях, що входять до

переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 4 тез доповідей на науково-практичних конференціях. Таким чином, результати дослідження пройшли належну апробацію відповідно до вимог, встановлених Міністерством освіти і науки України. Вивчення наукових публікацій, зарахованих за темою дисертації, дає підстави для висновку про повноту викладу в них наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором академічної доброчесності. Дисертаційна робота В. О. Нестеренка свідчить про ґрунтовне опрацювання ним чинного законодавства України та іноземних держав, матеріалів правозастосовної практики. У дисертаційній роботі наявні посилання на відповідні джерела інформації, дотримано вимоги законодавства про захист авторських прав, надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності. В роботі не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату чи інших проявів академічної недоброчесності.

Аналіз дискусійних положень дисертації. Як і будь-яка творча робота, дана дисертація містить окремі положення дискусійного характеру, висвітлення яких під час публічного захисту сприятиме більш повній та об'єктивній характеристиці результатів наукового дослідження.

1. У роботі значна увага приділена проблемі визначення категорії «зброя». Детально досліджуються визначення, запропоновані: у вітчизняному законодавстві та законопроектах; міжнародних договорах та праві Європейського Союзу; в теорії права окремими науковцями. У зв'язку з цим потребує додаткового пояснення остаточно авторська позиція щодо поняття «зброя», як родової категорії по відношенню до вогнепальної та холодної зброї, бойової, спортивної, мисливської зброї тощо. Адже родове поняття «зброя» дозволить відокремлювати останню від предметів, які не є зброєю.

2. Визначаючи правовий режим зброї, як об'єкта цивільних прав, Василь Олександрович Нестеренко стверджує, що «серійний номер, марка, калібр та рік випуску, нанесені виробником, роблять кожну одиницю зброї унікальною». Це, на думку дисертанта, дозволяє розглядати її річчю, наділеною індивідуальними

ознаками (стор. 89, 116, 166 дисертації). Водночас така думка видається дещо спірною. Адже традиційно вважається, що об'єкти цивільних прав поділяються на індивідуально визначені та родові не завдяки своїй унікальності чи неунікальності, а завдяки ознакам, за допомогою яких характеризуються ті чи інші речі. Тому одна й та ж річ може бути охарактеризована за допомогою родових ознак або за допомогою її індивідуальних ознак. Наприклад, банкнота має серію, номер, може мати інші позначення, але це не перешкоджає використовувати її як родову річ.

3. Науково цікавою є позиція дисертанта щодо правового режиму та оборотоздатності вогнепальної зброї. Водночас у ході прилюдного захисту було б доцільно додатково обґрунтувати наведений на сторінках 198, 116 дисертації висновок, що «До вилучених з обороту об'єктів належить зброя у сфері оборонних закупівель та види зброї, визначені постановою Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» у Додатку № 1...». Адже згідно Закону України «Про оборонні закупівлі» Агенція оборонних закупівель укладає договори з постачальниками. А якщо є постачальники, то є напевно й виробники, перевізники бойової вогнепальної зброї. Далі остання переходить до бригад, військових частин, які є юридичними особами. І така динаміка зброї тягне за собою її відчуження або перехід від однієї особи до іншої в порядку правонаступництва. Такий перехід не є цивільним оборотом?

Проте вказані положення загалом носять дискусійний характер і не применшують наукового та практичного значення основної змістовної частини дисертаційного дослідження, а також наведених у ньому висновків та пропозицій. Робота виконана на необхідному якісному рівні.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК

Дисертаційна робота виконана на достатньо високому теоретичному рівні, її текст відповідає вимогам щодо логічної послідовності викладення матеріалу. Зроблені автором висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження В. О. Нестеренка відповідає обраній ним спеціальності 081 «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною науковою працею, в якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим вимогам.

Керуючись викладеним вище, вважаю, що дисертація Нестеренка Василя Олександровича «Зброя як об'єкт цивільних прав», яка подана на здобуття ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.), а її автор – Нестеренко Василь Олександрович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
Харківського національного університету
внутрішніх справ

Анатолій СЛІПЧЕНКО